

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
47. Seri / Yıl 2005
Prof. Dr. Türkan Öncel'e Armağan

**KURUMLAR VERGİSİNDE DEĞİŞİM
VE
ULUSLARARASI VERGİ REKABETİ**

Prof. Dr. S. Yenal ÖNCEL

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

ÖZET

1990 yılından sonra, Dünya da yabancı doğrudan yatırım ve portföy yatırımlarının uluslararası akışında ve geçişinde büyük ölçüde bir artış olmuştur. Söz konusu yatırımları kendilerine çekmek isteyen ülkeler, belirtilen konularda önemli ölçüde rekabetetmektedirler. Bu konuda ülkeler gerek alt yapı oluşturarak gerekse çeşitli ekonomik araçlar kullanarak, uluslararası alanda dolanımda bulunan, sermaye ve yatırımları yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu araçların başında vergilendirmeye ilgili önlemler gelmektedir. Son yıllarda kurumlar vergisiyle ilgili vergi rekabeti, uluslararası platformda önemli sonuçlar vermiştir. Uluslararası alanda kanuni kurumlar vergisi oranları sürekli olarak düşürülmüştür. Aynı şekilde efektif kurumlar vergisi oranları da (effective tax rates) azalmıştır. Bu makalede kurumlar vergisindeki kanuni ve efektif vergi oranlarındaki düşüş ve bunların etkileri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası vergi rekabeti, yasal ve efektif kurumlar vergisi oranları

ABSTRACT

After 1990, there is tremendous increase in World foreign direct and portfolio investments. The countries willing to attract these investments are greatly competitive in the specified subjects. In those fields, these countries try to divert the capital and the investments by establishing infrastructure or using economic tools. Among these tools, importance lies on measures associated with taxation. During the recent years, tax competition in the field of corporate income tax has created important results on the international platform. Statutory corporate income tax rates have been lowered internationally. Effective tax rates have also been lowered. This article analyzes the decrease of legal and effective tax rates in corporate income tax and focuses on their effect.

Keywords: International tax competition, statutory corporate tax rate, effective corporate tax rate

GİRİŞ

Kurumlar vergisi esas itibariyle 20 nci Yüzyılın başlarında uygulanmaya başlanmıştır. ABD ve Almanya'da başlangıçta eyalet vergisi olarak 1910 yıllarında uygulanmaya başlanan kurumlar vergisi, I nci Dünya savaşı sırasında merkezi idare vergisi olarak yerini almış ve uygulaması giderek yaygınlaşmıştır. Bugün hemen hemen bütün ülkelerin vergi sistemlerinde, kurumlar vergisi, gerek GSMH gerekse toplam vergi gelirleri içindeki payı itibariyle önemli bir yer tutmaktadır.

Diğer vergi türlerinde olduğu gibi kurumlar vergisinde de mali amaç hep ön planda değerlendirilmiştir. Ancak vergilerin mali fonksiyonu dışında ekonomik ve sosyal diğer fonksiyonları da vardır. Konumuz olan kurumlar vergisi açısından da mali fonksiyon dışında ekonomik ve sosyal fonksiyonları başta olmak üzere diğer fonksiyonları son yıllarda giderek önemini artırmıştır. Bu durum kurumlar vergisinin başlangıçtaki durumuna göre gerek işlevsel gerekse yapısal olarak önemli değişim geçirmesine neden olmuştur. (Desai&Hines, 2004: 937)

Sözü edilen değişim çerçevesinde, kurumlar vergisinin makro ve mikro etkileri ile işlevleri, gerek akademik ve araştırma kurumlarınca gerekse ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile siyasi karar organlarınca son dönemlerde yoğun ölçekte gözlem altına alınmıştır.

Mikro ölçekte kurumlar vergisi uygulaması firma davranışları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu cümleden olmak üzere kurumlar verginin, kar dağıtımı, tasarruf, yatırım, firma ölçeği (büyüklüğü) ve finansman gibi firma davranışlarına olan etkisi konu edilmekte ve tartışılmaktadır. (Dunbar&Sansing, 2002: 1-17)

Makro ölçekte kurumlar vergisinin toplam tasarruf, yatırım ve tüketim ile kaynak ve gelir dağılımına etkileri, ulusal ve uluslararası boyutta değerlendirilmektedir. Kurumlar vergisinin ülke içinde selektif olarak uygulanması, kuşkusuz tasarruf, yatırım kararlarını olduğu kadar kaynak dağılımını da etkileyecektir. Ancak üretim faktörlerinden sermayenin uluslararası hareketliliği karşısında kurumlar vergisinin önemi giderek artmıştır. Özellikle globalleşme eğiliminin 1980'li yıllardan sonra doğrudan yatırımlar ile portföy yatırımlarını hızlandırması ve uluslararası vergi rekabetinin giderek artması, sermaye üzerinde bir maliyet unsuru oluşturabilen kurumlar vergisini ve uygulanmasını ön plana çıkarmıştır. (Öncel Y&T. 2004: 9)

Uluslararası sermaye konusundaki ülkeler arasında rekabet, konuyu bir yönüyle vergi rekabetine taşımıştır. Söz konusu vergi rekabeti normal (olumlu) koşullarda gerçekleşebildiği gibi haksız vergi rekabetine de dönüşebilmektedir. Normal vergi rekabetinde, ülkeler uluslararası alanda ekonomik üstünlük sağlamak, sermaye ve yatırımları çekebilmek amacıyla vergi mükellefiyetinde (matrah ve oran olarak) düzenlemelere gitmektedir. Ancak bu düzenlemeleri açık, saydam ve bilgi değişimine imkan verecek şekilde yapmaktadır. Yapılan yasal düzenlemelerde örtülü (gizli) bir hüküm bulunmadığı gibi uygulaması da bu çerçevede olması gerekir. Haksız vergi rekabetinde ise, vergi avantajları açık düzenlemeyle gerçekleştirilmediği gibi bu konudaki uygulamalar saydam değildir. Ayrıca bilgi verme ve iletişim bulunmadığı gibi gerek yasalarda gerekse uygulamada açıklık bulunmamaktadır. (Devereux, Jan. 2004: 71)

Son yılların en güncel konularından biri olan uluslararası vergi rekabeti çok boyutlu bir konudur. Bu çerçevede kurumlar vergisi gerek yasal boyutu gerekse uygulaması itibarıyla giderek önem kazanmıştır. Kurumlar vergisiyle ilgili gerek akademik çevrelerde gerekse çeşitli kuruluşlarda son yıllarda giderek artan araştırma projeleri geliştirilmiştir. (Buijink&Janssen&Schols, Dec. 2000: 6)

Çalışmanın amacı uluslararası vergi rekabeti karşısında kurumlar vergisindeki yapısal değişimi belirlemektir. Bu çerçevede, önce kurumlar vergisindeki mükellefiyeti

belirleyici unsurlardaki değişim ele alınacak ve daha sonra uluslararası vergi rekabetindeki gelişmeler karşısında verginin matrahının belirlenmesi ile oran yapısındaki değişim değerlendirilmeye çalışılacaktır. Kuşkusuz kurum kazançlarının vergilendirilmesinde konunun gelir vergisi boyutu da vardır. Ancak bu çalışmada konu kurum bazındaki vergilendirilmeyle sınırlandırılacaktır. Konunun genişliği nedeniyle uluslar arası karşılaştırmalar büyük ölçüde OECD ülkeleriyle sınırlı tutulacaktır.

Uluslararası vergi rekabeti açısından çalışmada şu sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır:

- Kurum kazançlarının vergilendirilmesinde mükellefiyet belirleyiciler nelerdir? Kurum bazında bunlardan hangileri etkindir?

- Kurumlar vergisinin yasal (kanuni) oran yapısındaki değişim ve düzeyi nedir?

- Kurumlar vergisinde efektif vergi oranlarındaki değişim ve düzeyi nedir?

- Kurumlar vergisinde yasal ve efektif vergi oranlarındaki aralık değişimi nedir?

- Uluslararası vergi rekabeti açısından yasal ve efektif vergi oranlarının önemi nedir ve bu konudaki uluslararası eğilimler nelerdir?

Konu üç kısımda ele alınacaktır. Birinci kısımda kurumlar vergisinde mükellefiyet belirleyiciler, ikinci kısımda kurum bazında mükellefiyet belirleyici olarak yasal vergi oranları ve matrahtaki değişimleri de kapsayan efektif kurumlar vergisi oranındaki uluslararası değişim açıklanacaktır. Üçüncü kısımda ise uluslararası vergi rekabeti açısından kurumlar vergisindeki yasal ve efektif vergi oranlarındaki değişimler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. KURUMLAR VERGİSİNDE MÜKELLEFİYETİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Kurumlar vergisi esas itibariyle sermaye şirketleri için söz konusudur. Sermaye şirketleri dışında diğer kuruluşların kurumlar vergisine tabi tutulmasının nedeni söz konusu kurumlarla piyasa ekonomisinde rekabet eşitliğinin sağlanmasıdır. Bir vergide yükümlülüğü belirleyen başlıca iki temel unsur verginin matrahı ve oranıdır. Ancak kurumlar vergisinde mükellefiyet sadece kurum kazançları üzerinden hesaplanan vergiyle sınırlı değildir. Dağıtılan veya dağıtılmayan kazançlar (kâr payları) ile kapital kazançlarına uygulanan gelir vergisi de söz konusu mükellefiyete geniş anlamda dahildir. Özellikle uluslararası vergi rekabetinde ve vergi yükü karşılaştırmalarında, söz konusu kurumsal kazançlar için geniş anlamdaki (kapsamda) mükellefiyet dikkate alınmaktadır. (Giannini&Maggiulli, 2002: 48) Burada sözü edilen kurumsal kazançlar kapsamına sadece kurum kazançları değil, dağıtılan ve dağıtılmayan kârlar ve kapital kazançları dahil olmaktadır. Buna paralel olarak, kurumlar vergisindeki mükellefiyet kavramı, geniş anlamda, kurum bazında matrah ve oran dikkate alınarak hesaplanan kurumlar vergisi, kurum bazında uygulanan gelir vergisi stopajı ve ek vergiler ile gelir vergisi alanında söz konusu geliri irat veya kapital kazancı olarak elde edenlerin ödemesi öngörülen gelir vergileri ve ek vergileri içermektedir.

Uluslararası doğrudan veya portföy yatırımları açısından yatırımcılar kurumsal kazançlar açısından büyük ölçüde geniş anlamdaki vergi mükellefiyeti sınırlarıyla

ilgilenmektedir. Diğer bir deyişle uluslararası karşılaştırmalarda ve vergi rekabetinde sadece kurum bazında matrah belirlenmesi veya kurumlar vergisi oranı yeterli görülmemektedir. Yasal ve efektif vergi oranları, kurum bazında kurumlar vergisine ilave olarak ödenen gelir vergisi ve ek vergiler ile gelir vergisi alanında ödenen kişisel gelir vergisi ve kapital kazançları vergileri, uluslararası vergi mükellefiyeti karşılaştırmalarında önem kazanmaktadır. (Gravelle, 2004: 903)

Kurumlar vergisi uygulamasında mükellefiyeti doğrudan veya dolaylı etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bunlar tasarrufları, yatırımları, kurumlaşmayı, sermaye piyasasını, yatırım alanı ve yerini belirlemeyi, firma kararlarını, kaynak tahsisini ve dağılımını, ulusal ve uluslararası vergi rekabetini belirli ölçüde etkilemektedir. Söz konusu faktörleri konumuz çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

1.1. KURUM VERGİ MATRAHININ BELİRLENMESİ VE VERGİ MÜKELLEFİYETİNİN SINIRLARI

Kurum bazında vergi mükellefiyetini etkileyen unsurlardan bir kısmı kurum hasılatıyla bir kısmı da indirilecek giderlerle ilgilidir.

1.1.1. Kurum hasılatıyla ilgili belirleyiciler

Kurum hasılatı bakımından ülkede benimsenen gelir tanımı vergi matrahının belirlenmesi bakımından önemli bir etkidir. Yasal olarak geniş anlamda gelir yaklaşımı (safı artış kuramı) esas alınmışsa bu kurum hasılatını dolayısıyla vergi mükellefiyetini artıran bir durumdur. Aksine ülke de yasal olarak gelir vergilerindeki tanımında dar anlamda gelir yaklaşımı (kaynak yaklaşımı) geçerliyse bu da vergi mükellefiyetini daraltan bir etkidir.

Kaldı ki hangi yaklaşım esas alınırsa alınsın yasal olarak gelir tanımı dışında bazı gelirlerin eklenmesi veya dahil edilmemesi de söz konusu sınırı etkileyecektir. Bazı ülkelerde kaynak yaklaşımı benimsendiği halde bazı gelirlerin hasılatı dahil edilmemesi hususu yasalarında düzenlenmişse veya tersine tanım gereği hasılatı girmemesi gereken bir gelir yasal olarak dahil edilmişse, bunlar da mükellefiyetin genişlemesi veya darlaşmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkacaktır. (Harris & Feeny, Sept.1999: 3)

Kuşkusuz kurum hasılatının belirlenmesinde yasalarda yer alan muafiyet, istisna veya indirimlerin hasılatı dahil edilmemesi veya indirilmesi de benzer etkiyi yapacaktır.

1.1.2. Kurum giderleriyle ilgili belirleyiciler

Kurumsal matrahın genişliğini belirleyen diğer önemli bir etken de yasal olarak indirimi kabul edilen giderlerdir. Kurumlara kişisel işletmelerde gider olarak kabul edilmeyen bazı harcama ve giderlerini indirme imkanı yasal olarak tanınmış olabilir. Kuşkusuz bunu tersi de söz konusu olabilir ki bunlar mükellefiyet sınırlarını etkileyen önemli unsurlardır. Ülkelere göre uygulanan amortisman rejimi farklı olabilir. Bu farklılık da vergi mükellefiyetini etkilemektedir.

Kullanılan krediler dolayısıyla ödenen borç faizi ödemeleri veya transfer fiyatlaması ölçekleri açısından kurumların indirebilecekleri giderler gibi konulardaki farklılıklar da mükellefiyeti etkileyen önemli bir unsur olmaktadır. Gerçekten kar paylaşımı açısından aynı çıkar birliğine dahil birimler arasındaki kredi işlemlerindeki faiz ödemelerinin veya aralarındaki ticari işlemler sonucu yapılan ödemelerin gider hesabına dahil edilip edilmeyeceği hususu ve sınırları, vergi mükellefiyetini belirleyen bir diğer önemli unsurdur.

Özetle gerek yasalar da gerekse uygulamada indirilebilecek giderlerle ilgili sınırlar kurumlar vergisi mükellefiyetinin belirlenmesi bakımından önemli bir etkendi.

1.2. KURUMLAR VERGİSİYLE GELİR VERGİSİNİN BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ

Kurumlar vergisinin kuramsal olarak farklı türleri vardır. Bilindiği gibi kurumlar vergisi ödendikten sonra dağıtılan kâr paylarından gerçek kişi ortaklar ayrıca gelir vergisi ödemektedirler. Ancak gerek kuramsal olarak gerekse uygulamada kurumlar vergisiyle gelir vergisi arasında çeşitli şekillerde bağlantı kurulabilmektedir. Kurulan bu bağlantıya uygun olarak kurumlar vergisinin farklı türleri ortaya çıkmıştır.

Bunlardan *birincisi*, ayrı kurumlar vergisi türüdür. Burada kurumlar vergisi gelir vergisinden ayrı olarak işlem görmektedir. Diğer bir deyişle iki vergi arasında herhangi bir bağ kurulmamaktadır veya kurumlar vergisiyle gelir vergisi arasında zayıf bir bağlantı söz konusu olabilmektedir.

Kurumlar vergisinin uygulama türlerinden *ikincisi* kısmi bütünleşme sistemidir. Buna göre kurumlar vergisiyle gelir vergisi ya kurum bazında ya da gelir vergisi alanında birlikte dikkate alınmakta ve birleştirilmektedir. (Musgrave, 1985: 395-6) Çoğunlukla gelir vergisi bazında yapılan birleştirmelerde, hesaplanan gelir vergisinden kurumlar vergisinin belirli bir kısmına isabet eden pay indirilebilmektedir. Türkiye de menkul sermaye iratları arasında yer alan vergi alacağı müessesisiyle söz konusu kurumlar vergisi payının yarısı hesaplanan gelir vergisinden indirilebilmekteydi. Uygulama da fiili kurumlar vergisi oranı %40'ken dağıtılan kâr paylarının 1/3'ü, kurumlar vergisi oranının %30 olduğunda ise 1/5'i hesaplanan gelir vergisinden indiriliyordu. Bu ise yaklaşık olarak kurumlar vergisinin yarısına isabet etmekteydi. 2003 yılında vergi alacağı müessesesi kaldırılmış, ancak kurumların dağıttığı kâr paylarının yarısı gelir vergisi dışında tutulmakla benzer sonuç gerçekleşmiştir.

Kurumlar vergisinin *üçüncü* türü tam bütünleşme sistemidir. Buna göre gelir vergisi ile kurumlar vergisi ya kurum bazında ya da gelir vergisi alanında tam olarak bütünleştirilmektedir.

Ülkelerin kurumlar vergisiyle gelir vergisini bütünleştirme yaklaşımları ve böylece uygulanan kurumlar vergisi türü de vergi mükellefiyetini etkileyen önemli bir faktördür.

1.3. KURUMSAL KAZANÇLARIN GELİR VERGİSİ ALANINDA VERGİLENDİRİLMESİ

Kurumlar vergisi uygulandıktan sonraki kazanç dağıtılın veya dağıtılmasın ayrıca gelir vergisi alanında çeşitli şekillerde vergilendirmeye tabidir. Kurumlardan elde olunan kâr payları (menkul sermaye iratları) ve menkul değerlerin satışından doğan kapital kazançlarının vergilendirme şekilleri de söz konusu kurumsal kazançlar açısından önemli bir mükellefiyet belirleyici olmaktadır. (Yang & Chang, Mar 2004: 53)

Gerek kurumsal bazda gerekse uygulamada, özellikle kurumlar vergisi alındıktan sonra dağıtılan kâr paylarından ayrıca alınan gelir vergisi bu konuda çifte vergilemeyi gündeme getirmektedir. Kaldı ki uluslararası sermaye hareketlerinde, doğrudan veya portföy yatırımcıları kurumlar ve gelir vergisinden sonraki net kârla ilgilenmektedirler. Dolayısıyla uluslararası vergi rekabetinde kurumsal kazançların kurum ve gelir vergisi alanındaki nihai vergi yükü, yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. (Klemm, Aug. 2004: 186)

Diğer taraftan sermaye piyasası araçları arasında yer alan kurumlara ait menkul değerlerden elde olunan kapital kazançlarının da vergilendirilmesi önem taşımaktadır. Uluslararası doğrudan veya portföy yatırımı kararlarında kapital kazançlarıyla ilgili vergilendirme rejimlerinin payı büyüktür.

Sonuç olarak kurumlardan elde olunan kâr paylarının vergilendirilmesiyle menkul değerlerinin elden çıkarılmasıyla oluşan kapital kazançlarına uygulanan vergi rejimi özellikle günümüzde uluslararası sermaye hareketlerini ve portföy yatırımlarını önemli ölçüde etkilemektedir.

1.4. VERGİ ORANLARI

Kurumsal kazançların vergi mükellefiyetini belirleyen en önemli etkenlerinden biri kuşkusuz söz konusu kazançlara uygulanan vergi oranlarıdır. Ancak kurumsal kazançlar açısından konunun sadece ülkelerin uyguladığı kurumlar vergisi yasal (kanuni) oranlarıyla değerlendirmesi yanlış veya eksik sonuçlar verir. Kurum bazında, vergi oranı kadar vergi mükellefiyetini belirlemek bakımından bu oranın uygulandığı vergi öncesi matrahın genişliği de önemlidir. Vergi oranı veriyken uygulanacak matrahın genişliği nihai vergi mükellefiyetini belirleyecektir.

Kanuni vergi oranlarının uygulanacağı vergi öncesi matrahi belirleyen çeşitli unsurlar vardır. Yukarıda sözü edildiği gibi herşeyden önce mali kârın hesaplanmasında hasılatı veya giderlere dahil edilen unsurlar bu konuda önemli bir belirleyici olduğu gibi ülkelerin yasalarında yer verdiği vergi harcaması uygulaması da önemlidir. Vergi harcaması, esas itibarıyla tanım gereği matraha dahil olduğu (dahil edilmesi gerektiği) halde, istisna, muafiyet, indirim, mahsup, vergi kolaylığı, düşük vergi oranı uygulama veya vergi erteleme gibi yöntemlerle, ülkelerin vazgeçtiği gelir olarak tanımlanmaktadır (M.B.Gel.Gen.Md.. 2001: 2). Bütün bunlar birlikte dikkate alındığında, konuyla ilgili olarak, kurumsal ve ampirik çalışmalarda farklı vergi oranı kavramları ortaya çıkmıştır. Kurumlar vergisinde de teşvik ve vergi harcaması önlemlerinin ortaya çıkardığı ticari ve mali matrahlar arasındaki fark da, iki farklı vergi oranını gündeme getirmiştir.

1.4.1. Yasal vergi oranı (Statutory tax rate)

Kurum kazançları açısından yasal (kanuni) vergi oranı (STR) yasanın öngörülen ve yasaya uygun oranlardır. Ancak üzerinde durulan konu açısından, kuramsal ve ampirik çalışmalarda, yasal kurumlar vergisi oranının kapsamı geniş tutulmaktadır. Dar anlamdaki kanuni oran sadece ilgili yasa da (kurumlar vergisi yasasında) yer alan oran olarak kabul edilir. Geniş anlamda yasal oran ise kurumlar vergisi oranına eklenen ve kurum bazında uygulanan gelir vergisi stopajı veya ek vergilere ilişkin oranları da toplam olarak içermektedir. Kurum bazında oluşan kazançlar bakımından söz konusu oran aynı yasanın bütünü belirlenebildiği gibi farklı yasalarda düzenlenen hükümlerle de nihai toplamı belirlenebilir. (Knittel, 2003: 240)

Bu çalışmada konu edilen yasal kurumlar vergisi oranına, merkezi idare dışında diğer idarelerin uyguladıkları kurumlar vergisi oranları ve buna ek olarak kurum bazında kurum kazançlarından alınan gelir vergisi stopajı ve ek vergi (surtax) dahildir. Örneğin Federal devlet sistemlerinde, federal devletin uyguladığı kurumlar vergisi oranına varsa eyalet ve mahalli idarelerin kurumlar vergisi oranları eklendiği gibi gene kurum bazında aynı kazançtan gelir vergisi stopajı ve ek vergi alınıyorsa bunlar da orana dahil bulunmaktadır. (Mackie, Jun 2002: 293)

Türkiye'de kurumlar vergisi oranının yasasında %25 olduğu dönemlerde, gelir vergisi yasasında dağıtılın dağıtılmasın kâr paylarından ayrıca %20 GV stopajı öngörüldüğünden söz konusu oran eklenerek $(0.75 \times 0.20 = 15)$ yasal oran %40'a ve ayrıca diğer bir yasa gereği % 10'da fon (surtax) uygulaması nedeniyle söz konusu oran %44'e yükselmişti. Aynı durum 2000-2004 yılları arasında yasal kurumlar vergisi oranı %30 olduğu halde, gelir vergisi ve diğer yasanın öngörülen stopaj ve fon uygulamasıyla bu oran %43.5 olmuştur.

Kaldı ki bazı ülkelerde kurumlar vergisi sadece merkezi idare tarafından uygulanmamaktadır. Özellikle federal devlet sistemlerinde, eyaletler ve yerel idareler belirli ölçekte kurumlar vergisi uygulamaktadır. Bu durumda yasal vergi oranı söz konusu birimlerce uygulanan oranlar toplamı dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir. (KPMG, Jan 2004: 4)

Özetle uluslararası karşılaştırmalarda sadece kurumlar vergisi kanunlarında yer alan oranın dikkate alınması yanlış sonuçlar verir. Bu nedenle özellikle uluslararası karşılaştırmalarda yasal vergi oranı olarak kurum bazında kurum kârını baz alan tüm vergilere ilişkin oranlar toplanarak yasal (kanuna uygun) vergi oranına ulaşılmaktadır. (Friedman Oct.2003: 56)

1.4.2. Efektif vergi oranları (Effective tax rates)

Efektif vergi oranının (ETR) farklı tanımları vardır. Ancak genel anlamda vergi öncesi ve sonrası getiri oranları arasındaki farkın, vergi öncesi getiri haddine (oranına) oranlanmasıyla bulunur ki bu bir diğer bakış açısıyla vergi mükellefiyeti nedeniyle getirideki azalma oranını temsil eder. (Musgrave & Musgrave, 1985: 424-5). Kuşkusuz efektif vergi oranını çeşitli faktörler etkiler. Kurum hasılatının belirlenmesinde hasılat, gider veya matrahtan yapılan indirimler veya eklemeler, muafiyet, istisna veya indirim

gibi vergi harcamaları gibi unsurlar, nominal vergi oranları, amortisman kuralları, yatırım kredileri karşılıkları, enflasyon oranı ve işletmelere özgü belirli yatırım ve dağıtım politikaları vb. gibi çok sayıda faktör efektif vergi oranlarının belirlenmesinde etken olmaktadır. (Devereux, Jun.2004: 73-75)

Yapılan çalışmaların bakış açısına ve ulaşılmak istenen sonuçlara göre farklı efektif vergi oranı tanımlamaları vardır. Literatürde ve araştırmalarda yer almış bulunan söz konusu başlıca vergi efektif vergi oranları (ETR) aşağıdaki şekillerde formüle edilmektedir.

Ortalama ETR1

ETR1=Vergileme (ödenecek vergi) / vergi öncesi gelir, ortalama efektif vergi oranı olarak tanımlanmaktadır. Burada vergileme kavramı, kapsam olarak, kurumların bilançolarına göre indirimler ve eklemeler yapıldıktan sonra bulunan ticari kâra istisna, indirim vb. vergi harcamaları dikkate alınarak hesaplanan ve fiilen ödenmesi gereken vergi tutarını ifade etmektedir. Örneğin Türkiye de kanuni oran %44 olduğu dönemlerde ortalama efektif vergi oranı %31 olarak hesaplanmıştır. (Buijink&Janssen&Schols, Dec.2000: 30-35) Ayrıca sektörler itibariyle de ETR hesaplanabilmektedir. Yukarıda belirtilen aynı dönemde bankacılık sektöründe ETR %10 olarak tahmin edilmiştir.

ETR2

ETR2 = Vergi harcamaları / vergi öncesi net gelir. ETR2, ulusal ve özellikle uluslararası ölçekte vergi rekabeti karşılaştırmalarında önemli bir belirleyici katsayı olarak kullanılmaktadır. Bir ülkenin vergilendirme koşulları çerçevesinde ETR2 arttıkça, diğer şartlar veri kabul edildiğinde bu durum uluslararası vergi rekabeti açısından söz konusu ülkeye avantaj sağlayacaktır.

ETR 3

ETR 3 özellikle yeni yatırımlar bakımından kullanılan ve öngörülen efektif vergi oranıdır. Burada yatırımın gelecekteki belirli bir sürede vergi öncesi ve vergi sonrası (beklenen) getirileri arasındaki fark gene aynı süredeki yatırımın bugünkü değerine indirgenmesiyle bulunan tutara oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. (Giannini & Maggiulli, 2002: 7)

$$ETR3 = R^2 - R^1 / Y$$

R^2 , vergi öncesi yatırımın gelecekteki getirilerinin bugünkü değerini, R^1 ise vergi sonrası yatırımın gelecekteki getirilerinin bugünkü değerini Y ise yatırımın gelecekteki değerinin yıpranma sonucu bugünkü değerine indirgenmesini ifade etmektedir.

Ancak yapılan ampirik çalışmalarda iskonto oranıyla bulunan beklenen bugünkü değerler açısından $ETR3 = R^2 - R^1 / R^2$ hesaplaması kullanılmıştır. (Giannini & Maggiulli, 2002:8)

Özetle, vergi rekabeti açısından kanuni vergi oranları tek başına yeterli değildir. Önemli olan fiili vergi yüküdür. Bunu da en iyi temsil eden göstergelerden biride efektif vergi oranıdır.

Kurumsal kazançlar açısından ulusal ve özellikle uluslararası karşılaştırmalar açısından, yasal vergi oranı çok yetersiz kalmaktadır. Kuramsal olarak efektif vergi oranı kavramı literatüre 1960'lı yıllarda girmekle beraber bu konudaki kapsamlı amprik çalışmalar 1982'den itibaren yapılmaya başlanmıştır. 1995 yılına kadar daha çok A.B.D için kısıtlı sayıda çalışma yapılmıştır. 1995 yılında Collins ve Shackelford, efektif vergi oranlarıyla ilgili olarak, Kanada, Japonya, A.B.D. ve İngiltere'yi içine alan uluslararası karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu konuda OECD ülkelerini de içine alan en kapsamlı çalışma 1997'de Chennel ve Griffith tarafından yapılmıştır. (Chennel & Griffith, 1997). OECD ve AB ülkelerini de içine alan en kapsamlı çalışma W.Buijink, B.Janssen ve Yvonne Schols tarafından 2000 yılında yapılmıştır.

1.5. MÜKELLEFİYETİ BELİRLEYEN DİĞER ETKENLER

Kurumlar vergisi mükellefiyet sınırlarını belirleyen diğer bir faktör de söz konusu verginin yansıma koşullarıdır. Kurumlar vergisiyle ilgili kuramsal çalışmalarda ve yapılan bir kısım amprik araştırmalarda, söz konusu verginin bazı koşullarda aynen bir tüketim vergisi gibi kısmen veya tamamen ileriye yansıtılabildiği saptanmıştır. Bir verginin yansımaları, piyasa koşulları, talep ve arz yapısı ile verginin kapsamı belirlemektedir.

Piyasa koşullarından serbest rekabet ve tekel piyasaları dışında en çok rastlanan eksik rekabet piyasalarında, diğer şartlar değişmediği takdirde, kurumlar vergisinin ileriye yansımaları açısından uygun ortam bulunmaktadır. Tekelci rekabet piyasalarında mal farklılaştırması ve reklam yoluyla kurumlar vergisinin yansıtılması olanaklıdır. Ayrıca oligopol piyasalarında üreticiler açısından kurumlar vergisi ortak maliyet oluşturduğundan, kurumlar vergisinin yansıtılması olası gözükmemektedir. Nitekim bu konuda çeşitli ülkelerde yapılan amprik araştırmalar da bunu doğrulamıştır. (Musgrave&Musgrave, 1985: Chapt19)

Kuşkusuz verginin ileriye yansıtılabilme olanakları da mükellefiyet konusunda dolaylı belirleyici etken olmaktadır.

Buraya kadar özellikle uluslararası vergi rekabeti açısından bir araç olarak kullanılan kurumlar vergisinde vergi mükellefiyetini belirleyen etkenler üzerinde duruldu. Bundan sonraki kısımda ise birinci kısımda üzerinde durulan belirleyicilerden yasal ve efektif vergi oranları esas alınarak, uluslararası vergi rekabeti açısından kurumlar vergisinin durumu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. KURUMLAR VERGİSİ YASAL VE EFEKTİF VERGİ ORANLARINDAKİ DEĞİŞİMİN ULUSLARARASI KARŞILAŞTIRMASI

Yukarıdaki kısımda kurumlar vergisinde mükellefiyeti doğrudan veya dolaylı etkileyen faktörler üzerinde duruldu. Bu kısımda kurumlar vergisi mükellefiyetindeki uluslararası değişim ve bunun vergi rekabetine etkileri rakamsal verilerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Bilindiği gibi bir vergide mükellefiyeti doğrudan belirleyen iki temel unsur verginin matrahı ve oranıdır. *Verginin matrahı* muafiyet, istisna veya indirimler artırılarak veya gelir tanımından bazı gelir unsurları çıkarılarak matrah daraltılabilir ve diğer şartlar veriyken vergi mükellefiyeti de daraltılmış olur. Bunun tersi bir uygulamayla, muafiyetler, istisna ve indirimler azaltılarak, gelir tanımı genişletirek vergi matrahı ve dolayısıyla mükellefiyet artırılabilir. Diğer taraftan *vergi oranları* artırılarak veya azaltılarak da vergi mükellefiyeti genişletilebilir veya daraltılabilir.

Bu kısımda kurumlar vergisi açısından vergi oranlarındaki uluslararası değişim konu edilecektir. Bu çerçevede kavram olarak iki orandaki değişim üzerinde durulacaktır. Oranlardan biri kanuni (yasal), diğeri efektif kurumlar vergisi oranıdır. Efektif kurumlar vergisi oranı, (birinci kısımda da açıklandığı gibi) aynı zamanda vergi matrahlarındaki değişimi de yansıtmaktadır. Böylece zaman süreci içinde uluslararası alanda yasal ve efektif kurumlar vergisi oranlarındaki gelişme trendinin rakamsal olarak ele alınması, söz konusu vergi mükellefiyetindeki değişimi de beraberinde açıklayacaktır. Bu nedenle önce kurumlar vergisinin kanuni (yasal) vergi oranları ve daha sonra efektif oranlarındaki uluslararası değişim üzerinde durulacaktır.

2.1. KURUMLAR VERGİSİ ORANLARINDAKİ DEĞİŞİM

Tablo 1’de OECD ülkelerinde kurumlar vergisi oranlarının zaman süreci içinde değişimi gösterilmektedir. Tabloda yer alan kurumlar vergisi oranları merkezi idare ve varsa diğer idareler (eyalet ve mahalli idareler) tarafından uygulanan oranların toplamıdır. Örnek olarak, A.B.D.’de Federal kurumlar vergisi oranı %35’dir. Eyalet ve mahalli idare kurumlar vergi oranları %1 ile %12 arasında değişmektedir. Dolayısıyla Federal kurumlar vergisi oranına (%35’e) diğer idarelerin uyguladığı ortalama oran olarak %5 eklenerek %40 rakamına ulaşılmıştır. Aynı şekilde Kanada’da Federal kurumlar vergisi oranı %22’dir. Buna eyalet (province) vergileriyle ek vergiler ilave edilerek 2003-2004 yıllarında fiili kurumlar vergisi oranı %36.6 olmuştur. (KPMG, Jan 2004: 5-7)

Diğer taraftan uluslararası vergi rekabeti açısından karşılaştırmalara daha uygun olması ve bir standart sağlanması açısından, tabloda yer alan kurumlar vergisi oranına kurum bazında bindirilmiş stopaj gibi diğer vergiler ve ek vergiler (surtax) dahil edilmektedir. Örneğin Türkiye de kurumlar vergisi oranı %25 olduğu dönemde, söz konusu orana dağıtılın dağıtılmasın kurumlar vergisi indirildikten sonraki kalan kısmın %20’i olan gelir vergisi stopajı ($0.75 \times 0.20 = 15$ puan) ve toplam verginin 10’u oranında fon ($0.40 \times 10 = 4$ Puan) eklenerek fiili kurumlar vergisi oranı %44 olarak tabloda yer almıştır. 2000 yılından sonra Türkiye de kurumlar vergisi oranı %30 olarak saptanmış

ancak sözü edilen gelir vergisi stopajı ve %10 oranında fon payı eklenmesiyle fiili kurumlar vergisi oranı %44.5 olarak tabloda yerini almıştır.

Tablo 1'e bakıldığında, belirtilen dönemde yasal kurumlar vergisi oranları OECD ülkelerinde önemli ölçüde azaltılmıştır. 1986-2004 döneminde OECD ortalaması %41'den %30 dolaylarına inmiştir. Ancak ülke bazında bakıldığında bir kısım ülkelerde kurumlar vergisi oranındaki indirim diğerlerine kıyasla çok daha fazla olmuştur. Örneğin Kurumlar vergisi oranları bu dönemde İzlanda'da %51'den %18'e, İrlanda'da %50'den %12,5'a Avusturya'da %49'dan %30'a indirilmiştir.

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Kurumlar Vergisi Oranları
(Kurum bazında gelir vergisi stopajı ve surtax-ek vergi- dahil)*
Yasal Kurumlar Vergisi Oranları (yıllar itibariyle) (%)

Ülkeler	1986	1991	1995	2000	2003
Avusturya	49	39	33	34	30
Avusturya	30	30	34	34	34
Belçika	45	40	40	39	33,99
Kanada	45	45	45	40	36,6
Danimarka	50	38	34	32	30
Finlandiya	33	27	27	27	29
Fransa	45	42	36	36	34,33
Almanya	56	51	51	51	39,58
Yunanistan	49	46	40	35	25/35
İzlanda	51	45	33	30	18
İrlanda	50	43	23	23	12,5
İtalya	51	51	51	40	38,25
Japonya	52	52	52	50	42
Kore	34	34	32	29,7	29,7
Lüksemburg	40	39	39	37	30,38
Meksika	34	34	34	34	34
Hollanda	42	35	35	35	29/34,5
Yeni Zelanda	45	33	33	33	33
Norveç	28	28	28	28	28
Portekiz	47	39	36	33	33
İspanya	35	35	35	35	35
İsveç	52	30	28	28	28
İsviçre	28	28	28	24,1	24,1
Türkiye	46	49	44	44,5	44, 5
İngiltere	35	34	33	30	30
A.B.D.	46	40	40	40	40
O.E.C.D. Ortalaması	41	35	33	32	30,5

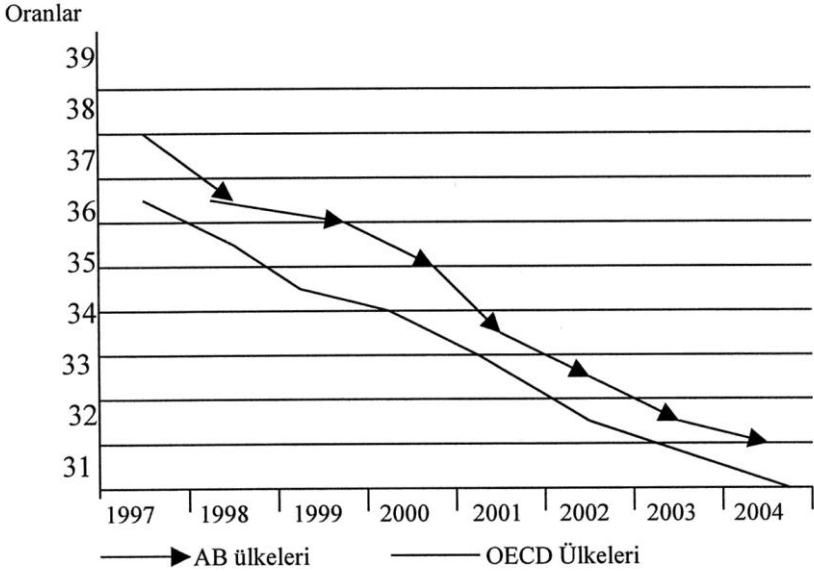
KAYNAK: OECD, "The Rates are Falling", Annual Report, 2001; C.Edwards and V. Rugsy, 2002:11-14.; KPMG's, Corporate Tax Rates Survey, Jan. 2004

(x) Kurumlar vergisi+dağıtılmayan karlardan kaynakta kesilenGV+fonsurtax)

(*) Merkezi idare, eyalet ve yerel kurumlar vergisi toplamı

Ülke grupları itibariyle ortalama kurumlar vergisi oranları Avrupa Birliği Ülkelerinde %31.32'e, Asya Pasifik Ülkelerinde %30.37'e, Latin Amerika Ülkelerinde %30,02'e ve OECD ülkelerinde %29,96'a inmiştir. (KPMG, Jan.2004: 2) Grafik 1'de OECD ve AB ülkelerinde ortalama kurumlar vergisi oranlarının 1997-2004 dönemindeki seyri gösterilmiştir.

Grafik 1
OECD ve AB Ülkelerinde Ortalama Kurumlar Vergisi Oranları



Kuşkusuz bu oranlar ortalama olup, bu gruplar içinde bazı ülkelerin kurumlar vergisi oranları diğerlerine oranla çok daha fazla indirim tabi tutulmuştur. Örneğin 2004 itibariyle Kurumlar vergisi oranları Şili'de %17, Güney Kıbrıs'ta %10/15, Hong Kong'da %17,5, Polonya'da %19, Slovakya'da %19, Singapur'da %22 ve Macaristan'da %16'dır. (KPMG, Jan.2004: 2).

Kurumlar vergisi oranları G7 lerde de 1980-2004 döneminde büyük ölçüde indirilmiştir. Kurumlar vergisi oranları 1980 yılından 2004'e kadar Kanada'da %46'dan %37'e, Fransa'da %50'den %33'e, Almanya'da %56'dan %39'a, İtalya'da %51'de %38'e, Japonya'da %52'den %42'e, İngiltere'de %52'den %30'a ve ABD'de %46'dan %40 inmiştir. (Tax Policy Center, 2004:1)

Diğer taraftan kurumlar vergisindeki indirim gerek OECD ve AB ülkelerinde gerekse Latin Amerika ve Asya Pasifik ülkelerinde çok az farkla eş zamanlı gerçekleşmiştir. Ancak bunlar arasında özellikle vergi rekabeti nedeniyle bir kısım ülkeler diğerlerine oranla çok daha büyük oranda indirim yapmıştır. Örneğin 2004 yılı itibariyle kurumlar vergisi oranları Kosta Rika'da %16.7'e, Peru'da %11.1'e indirilmiştir.

Sonuç olarak yasal kurumlar vergisi oranları gerek ülke grupları gerekse ülkeler itibarıyla nisbeten eş zamanlı olarak önemli ölçüde indirilmiştir.

2.2. YASAL VE EFEKTİF KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI KARŞILAŞTIRMASI

Uluslararası vergi rekabeti açısından yasal vergi oranları kadar efektif kurumlar vergisi oranları da önemlidir. Tablo 2’de yasal ve efektif vergi oranları OECD sıralaması yer almaktadır. 1 nci kısımda farklı efektif vergi oranları kavram olarak açıklanmıştır. Tabloda OECD ülkeleri bazında yasal ve ortalama efektif vergi oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 2: Yasal ve Efektif Kurumlar Vergisi Oranları OECD Sıralaması (1995-1999)

YASAL KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI			EFEKTİF KURUMLAR VERGİSİ ORANLARI (ETR)		
1	JAPONYA	0.52	1	JAPONYA	0.49
2	İTALYA	0.51	2	İTALYA	0.37
3	ALMANYA	0.51	3	ALMANYA	0.35
4	KANADA	0.45	4	POLANYA	0.35
5	TÜRKİYE	0.44	5	FRANSA	0.34
6	BELÇİKA	0.40	6	A.B.D	0.33
7	A.B.D	0.40	7	KANADA	0.32
8	LÜKSEMBURG	0.39	8	HOLLANDA	0.32
9	PORTEKİZ	0.39	9	AVUSTURALYA	0.31
10	ÇEK CUMHURİYETİ	0.38	10	ÇEK CUMHURİYETİ	0.31
11	POLANYA	0.37	11	YUNANİSTAN	0.31
12	FRANSA	0.36	12	TÜRKİYE	0.31
OECD ORTALAMASI		0.36	13	DANİMARKA	0.30
13	İSPANYA	0.35	14	YENİ ZELANDA	0.30
14	YUNANİSTAN	0.35	15	İNGİLTERE	0.29
15	HOLLANDA	0.35	16	FİNLANDİYA	0.28
16	AVUSTURALYA	0.35	17	İSVEÇ	0.28
17	DANİMARKA	0.34	OECD ORTALAMASI		0.28
18	MEKSIKA	0.34	18	BELÇİKA	0.27
19	AVUSTURYA	0.34	19	LÜKSEMBURG	0.25
20	YENİ ZELANDA	0.33	20	İSVİÇRE	0.24
21	G.KORE	0.32	21	İSPANYA	0.23
22	İNGİLTERE	0.32	22	G.KORE	0.23
23	İSVİÇRE	0.28	23	NORVEÇ	0.22
24	İSVEÇ	0.28	24	AVUSTURYA	0.20
25	NORVEÇ	0.28	25	PORTEKİZ	0.18
26	FİNLANDİYA	0.27	26	MEKSIKA	0.16
27	MACARİSTAN	0.26	27	İRLANDA	0.14
28	İRLANDA	0.23	28	MACARİSTAN	0.07

KAYNAK: Research Project for the Dutch Ministry of Finance, Corporate Effective Rates in the EU and the OECD Further Research, December 2000, p.48.

Birinci kısımda açıklandığı gibi efektif vergi oranı vergi istisna, muafiyet ve indirimleri ile vergi teşvikleri gibi vergi harcamalarını da hesaba alacak şekilde kurumlar vergisi matrahını dikkate alan fiili bir orandır. Efektif oran kurum bazında ödenen vergilerin gerçek yükünü göstermesi açısından yasal orana kıyasla uluslararası karşılaştırmalarda önem kazanmaktadır. Efektif kurumlar vergisi oranının kullanılma amacına göre farklı tanımlarına yukarı da değinilmişti. Özellikle uluslararası alanda, kurumların yerleşme ve matrah oluşturma alanı (ülke olarak) tercihlerinde efektif vergi oranının önemi büyüktür. Doğrudan veya portföy yatırımcıları sadece geçmiş dönemlerde veya bugünkü efektif vergi oranlarıyla değil gelecekte yatırımın beklenen efektif vergi oranlarıyla daha çok ilgilenmektedirler.

Sektör farklılıkları ve sayısal teknikler nedeniyle efektif vergi oranlarının ulusal bazda hesaplanmasının önemli sorunları vardır. Bu güçlükler uluslararası alanda, efektif vergi oranlarının ülke bazında saptanmasında, özellikle tanım farklılıklarından dolayı, daha da artmaktadır. Bu konuda yapılmış bulunan başlıca araştırmalara yukarıda değinilmişti. Tablo 2'deki rakamlar Maastricht Üniversitesi Ekonomi ve İşletme Fakültesince yapılmış bulunan bir çalışmaya dayanmaktadır. (Buijink & Janssen & Schols, Dec. 2000).

Tablo 2'deki verilere dayanarak, OECD ülkeleri açısından, yasal ve efektif kurumlar vergisi oranlarıyla ilgili olarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmaktadır:

A-Yasal (Kanuna uygun) vergi oranlarının (STR) yükseklği açısından ülkeler beş grupta toplanmaktadır:

Birinci grupta, Japonya, İtalya ve Almanya'nın girdiği en yüksek yasal vergi oranı oranı uygulayan ülkeler yer almaktadır

İkinci grupta, OECD ortalaması (0.36) üzerinde nisbeten yüksek yasal vergi oranı uygulayan Kanada, Türkiye, Belçika, ABD, Lüksemburg, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Fransa yer almaktadır. Türkiye genel OECD sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır.

Üçüncü grupta, ortalama vergi oranına yakın uygulama yapan ülkeler vardır. İspanya, Yunanistan, Hollanda, Avusturalya, Danimarka, Yeni Zelanda, G.Kore bu grupta yer almaktadır.

Dördüncü grupta düşük kurumlar vergisi oranı uygulayan İsveç, İsviçre, Norveç ve Finlandiya bulunmaktadır.

Beşinci grupta ise en düşük oranı uygulayan Macaristan ve İrlanda yer almaktadır.

B-Efektif kurumlar vergisi oranlarının (ETR) yükseklik sıralamasında ise ülkeler dört grupta toplanmaktadır.

En yüksek ETR bakımından Japonya *birinci* sırada yer almaktadır.

Nisbeten yüksek ETR uygulanan *ikinci* sıradaki ülkeler ise, İtalya, Almanya, Polonya, Fransa, ABD, Kanada, Hollanda, Avusturalya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye, Danimarka, Yeni Zelanda, İngiltere, Finlandiya ve İsveç'tir.

Üçüncü sırada nisbeten düşük ETR uygulayan ülkeler yer almaktadır. Bunlar arasında, Belçika, Lüksemburg, İsviçre, G.Kore, İspanya, Norveç, Avusturya bulunmaktadır.

Dördüncü sırada ise en düşük ETR'ye sahip ülkelerden Portekiz, Meksika, İrlanda ve Macaristan yer almaktadır.

3. ULUSLARARASI VERGİ REKABETİ AÇISINDAN YASAL VE EFEKTİF KURUMLAR VERGİSİ ORANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıdaki kısımlarda yasal ve efektif vergi oranlarının kavramsal olarak açıklaması ile özellikle OECD ülkelerinde söz konusu oranların değişimi ve karşılaştırılması yapılmaya çalışıldı.

Uluslararası vergi rekabetini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Haksız vergi rekabetinin unsurları konu dışında tutulduğundan, burada sadece normal vergi rekabetini etkileyen en önemli faktörlerden biri olan yasal ve efektif kurumlar vergisi oranlarının söz konusu rekabetteki payı değerlendirilmeye alınmıştır.

1990 yılından sonra, dünya yabancı doğrudan yatırım ve portföy yatırımları akışında büyük ölçüde bir artış gözlemlenmektedir. Söz konusu yatırımları kendilerine çekmek isteyen ülkeler, belirtilen konularda önemli ölçüde rekabet etmektedirler. Bu konularda ülkeler gerek alt yapı oluşturarak gerekse ekonomik araçları kullanarak, uluslararası alanda dolanımda bulunan sermaye ve yatırımları yönlendirmeye çalışmaktadırlar. (Öncel&Öncel, 2004:2) Bu araçların en önemlilerinden biri kuşkusuz vergilendirmeye ilişkin önlemlerdir.

Uluslararası yatırımlar ve sermaye piyasalarına yön veren kuruluşların başında sermaye şirketleri gelmektedir. O nedenle uluslararası vergi rekabetinde kurumsal kazançların vergilendirme rejimi önem kazanmaktadır. Sermaye şirketleri vergi sonrası kârın en yüksek olduğu alanlarda yerleşmek isteyeceklerdir. Çok uluslu şirketler açısından ise transfer fiyatlaması yoluyla vergi mükellefiyetinin en düşük olduğu ülkeye yönelme eğilimi söz konusudur. Aynı şekilde, uluslararası platformda vergi öncesi kârın en yüksek olduğu sermaye şirketleri menkul değerlerinden çok, global vergi sonrası (irat veya kapital kazancı olarak) getirisi en yüksek sermaye şirketlerine yatırım tercih edilecektir.

Yukarıda da değinildiği gibi, kurumsal kazançlarla ilgili olarak bu konudaki en önemli belirleyicilerden biri yasal kurumlar vergisi oranı digeri efektif kurumlar vergisi oranıdır.

3.1. YASAL KURUMLAR VERGİSİ ORANININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 2'de OECD ülkelerinde ortalama kurumlar vergisi oranının söz konusu dönemde %36 olduğu görülmektedir. Belirtilen oranın üzerinde en yüksek kurumlar vergisi oranına sahip olan 12 ülke yer almaktadır. Bunların önemli bir kısmı esasen sermaye ihraç eden G7'lerdir. Ancak tasarruf açıkları nedeniyle yabancı sermaye talebi

olan ülkeler için yüksek kurumlar vergisi oranı uluslar arası rekabet açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan Çek Cumhuriyeti ve Portekiz'in yasal vergi oranı yüksek olmasına rağmen uyguladıkları teşvikler (vergi harcamaları) nedeniyle efektif vergi oranları ortalamanın altına indiğinden, söz konusu ülkeler bu yolla vergi rekabeti koşullarını oluşturmuşlardır. Nitekim Portekiz ve Çek Cumhuriyeti'nin yasal kurumlar vergisi oranları sırasıyla %39 ve %38 iken efektif kurumlar vergisi oranları %18 ve %31 olarak gerçekleşmiştir.

Yasal vergi oranları sıralamasında Türkiye beşinci sırada yer almaktadır. İç tasarruf yetersizliği nedeniyle dış kaynak ihtiyacı olan ve yabancı sermaye çekmeye çalışan Türkiye açısından kurumlar vergisi oranının göreceli yüksekliği uluslararası rekabet açısından olumlu sonuçlar vermemiştir.

3.2. EFEKTİF KURUMLAR VERGİSİ ORANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Konumuz çerçevesinde uluslararası vergi rekabetiyle ilgili karşılaştırmalarda yasal kurumlar vergisi oranından çok efektif kurumlar vergisi oranının mukayesi daha anlamlı sonuçlar verir. Efektif kurumlar vergisi oranı, vergi öncesi kârın saptanmasından itibaren vergi öncesi net kâra gelene kadar ve bu aşamada da uygulanan muafiyetler, istisnalar, indirimler, vergi ertelemeleri, teşvik önlemleri, sübvansiyonlar gibi vergi harcamaları hesaba alınarak bulunan orandır. Bu nedenle efektif vergi oranları uluslararası vergi rekabeti ile sermaye ve yatırım hareketlerinde önemli bir etkidir.

Tablo 2'de G7'ler dışında yasal kurumlar vergisi oranı OECD ortalamasının üzerinde olan ülkelere Belçika, Lüksemburg, Çek Cumhuriyeti ve Portekiz'in OECD efektif kurumlar vergisi ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Buna karşın Türkiye nin hem yasal hem de efektif kurumlar vergisi bakımından OECD ortalamasının üzerinde yer aldığı görülmektedir. O dönemde uygulanan vergi harcamalarına rağmen efektif kurumlar vergisi oranı %31 olmuştur.

Diğer taraftan yasal vergi oranlarıyla efektif vergi oranları arasındaki fark da (**STR – ETR**) vergi teşvikleri hakkında önemli bir gösterge (indicator) olmaktadır.

Bu farkın en yüksek olduğu ülkeler arasında Macaristan, Portekiz ve Meksika vardır. Macaristan'da bu fark $0.26-0.07=0.19$ puanla en yüksektir. Bu farkın oldukça fazla olduğu ülkeler arasında Avusturya, İrlanda, İspanya, Belçika, Almanya, Türkiye, Kanada ve İtalya bulunmaktadır. Türkiye'de bu fark $0.44-0.31=0.13$ puan olarak hesaplanmaktadır. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Türkiye'de STR ile ETR arasındaki fark yüksek bulunmasına rağmen efektif vergi oranı OECD ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu araştırmanın yapıldığı dönemde Türkiye de kurumlar vergisi kanununda 17'e varan istisna söz konusuydu. Daha sonra söz konusu istisnalar 5'e indirildi. STR-ETR farkının en düşük olduğu ülkeler arasında İngiltere, Hollanda, Fransa ve Japonya bulunmaktadır.

Ancak burada STR-ETR farkı kadar başlangıç olarak kanuni vergi oranının önemi büyüktür. Nitekim Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde, STR-ETR

farkı itibariyle en yüksek farka sahip ülke sıralamasında 0.13 puanla 11 nci sırada bulunmasına rağmen, yasal vergi oranının yüksekliği nedeniyle (0.44) efektif vergi oranı sıralamasında yukarılarda yer almıştır. Buna karşın yasal vergi oranı esasen düşük olan Macaristan (0.26) ve İrlanda'da (0.23) efektif vergi oranları da son derece düşük ve dolayısıyla STR-ETR farkı da büyük çıkmaktadır.

Uluslararası vergi rekabeti açısından yasal ve efektif kurumlar vergisi karşılaştırmalarında kullanılan diğer bir gösterge de **STR – ETR / STR** oranıdır. Söz konusu oran bir ülke açısından sağlanan vergi teşviklerinin nisbi durumunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. (Buijink&Janssen&Schols, Dec.2000:49). Bu göstergeye göre OECD ortalaması %23.58 olup en yüksek oran %73.15'le Macaristan'a aittir. Bu cümleden olmak üzere Macaristan'da STR-ETR/STR oranı= $0.26-0.07/0.26 = \%73$ çıkmaktadır. Söz konusu gösterge açısından sıralamada Türkiye, Portekiz (%54.08), Meksika (%52.94), Avusturya (%41.18), İrlanda (%39.41), Lüksemburg (%36.47), İspanya (%34.29), Belçika (%32.79), Almanya (%30.30) ve G.Kore'den (%29.10) sonra 11'nci sırada yer almaktadır. (STR-ETR/STR = $0.44-0.31/0.44 = \%28.91$).

Söz konusu gösterge sıralamasında (OECD ortalamasının altında) yer alan ülkeler Norveç (%21.43), Çek Cumhuriyeti (%18.04), A.B.D. (%17.50), İsviçre (%15.36), Danimarka (%11.76), Yunanistan (%11.43), Avusturalya (%11.30), İngiltere (%9.83), Yeni Zelanda (%9.09), Hollanda (%8.57), Fransa (%6.46), Polonya (%5.90), Japonya (%5.32), İsveç (%0) ve Finlandiya (-%4.26) gelmektedir (Buijink Janssen&Schols,Dec2000.:46)

Uluslararası vergi rekabetinin değerlendirilmesinde yasal vergi oranlarından çok efektif kurumlar vergisi oranlarının karşılaştırılması daha anlamlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Çünkü efektif kurumlar vergisi oranı: bir taraftan vergi öncesi kâr nedeniyle matrahı diğer taraftan yasal vergi oranlarını dikkate alarak, uluslararası vergi rekabeti açısından önemli olan, nihai vergi yükü karşılaştırmalarına olanak sağlamaktadır.

SONUÇ

Özellikle son yirmi yılda uluslararası sermaye hareketleri, doğrudan yatırımlar ile portföy yatırımları hızla artmıştır. Söz konusu sermaye hareketleri ve yatırımlar açısından, şirket kararlarını kurumlar vergisinin efektif düzeyi önemli ölçüde etkilemektedir. Kurum kazançlarıyla ilgili mükellefiyeti belirleyen en belirgin unsur kuşkusuz vergi matrahı ve oranıdır. Ancak efektif vergi oranı hem yasal vergi oranıyla hem de matrahla paralel olarak hesaplanıp değerlendirildiğinden, uluslararası vergi rekabeti açısından önemli bir belirleyicidir (göstergedir).

Yasal ve efektif vergi oranlarının göreceli olarak yüksekliği, yasal vergi oranıyla efektif oran arasındaki farkın genişliği, söz konusu iki oran arasındaki farkın yasal orana bölünmesiyle bulunan katsayının değeri uluslararası vergi rekabeti açısından önemli birer gösterge olmaktadır.

Türkiye, bir taraftan yasal kurumlar vergisi oranının OECD ülkeleri ortalamasının oldukça üzerinde olması diğer taraftan da efektif vergi oranının bütün vergi harcamalarına rağmen düşük olmaması nedeniyle uluslararası vergi rekabeti açısından avantajlı durumda olamamıştır. Türkiye’de gelir tanımının dar olması, kayıt dışı ekonominin genişliği, kurumlar vergisi mükelleflerinin bileşimi ve mali gerekçeler, yasal kurumlar vergisi oranının uzun süre OECD ortalamasına indirilmesine olanak vermemiştir. Ancak dağıtılmayan kazançlar açısından 2005 yılından itibaren yasal oran %30’a çekilerek bu konuda bir adım atılmıştır.

KAYNAKÇA

- BUIJINK, Willem. & Janssen Boudewijn & Schols, Yvonne; “Corporate Effective Tax Rates in the EU and the OECD Further Research”, **Research Project for the Dutch Ministry of Finance**, Dec 2000.
- CHENNELS, L. & Griffith R.; “Taxing Profits in a Changing World”, **Institute for Fiscal Studies**, London, 1997.
- COLLINS, J.H. & Shackelford, D.A.; “Corporate Domicile and Average Effective Tax Rates: the Cases of Canada, Japan, the United Kingdom and the United States”, **International Public Finance**, 1995.
- DESAI, A. Mihir & Hines, James R.; “Old Rules and New Realities: Corporate Tax Policy in the Global Setting”, **National Tax Journal**, Dec. 2004.
- DEVEREUX, Michael P.; “Debating Proposed Reforms of the Taxation of Corporate Income in the European Union”, **International Tax and Public Finance**, Jan. 2004.
- DUNBAR, Amy E. & Sansing, Richard, C.; “Measuring Corporate Tax Preference”, **The Journal of the American Taxation Association**, 2002.
- EDWARDS, Chris; “Fourth Highest Corporate Tax Rate Means Time for Reform”, 4 April 2002.
- FRIEDMAN, Joel; “The Decline of Corporate Income Tax Revenues”, **Center on Budget and Policy Priorities**, Oct. 2003.
- GIANNINI, Silvia & Magguitelli, Carola; “Effective Tax Rates in the EU Commission Study on Company Taxation”, **IFO Studien**, 2002.
- GRAVELLE, Jane G.; “The Corporate Tax: Where has it been and where is it going”, **National Tax Journal**, Dec. 2004.
- GALLI, Emma & Padovana, Fabio; “The Rates and Economic Growth in the OECD Countries”, **Economic Inquiry**, Jan. 2001.
- HARRIS, Mark N. & Feeny, Simon; “The Determinants of Corporate Effective Tax Rates: Evidence from Australia”, **Melbourne Institute of Applied Economic and Social Research**, Sept. 1999.
- KLEMM, Alexander; “A Minimum Rate Without a Common Base”, **Intereconomics**, Aug. 2004.
- KNITTEL, Matthew; “Corporate Average Tax Rates: Overview and Recent Trends”, **National Tax Association-Annual Conference on Taxation**, 2003.
- KPMG; Corporate Tax Rates Survey, Jan. 2004.

MACKIE, James B.; “Unfinished Business of the 1986 Tax Reform Act: An Effective Tax Rate Analysis of Current Issues in the Taxation Capital Income”, **National Tax Journal**, Jun. 2002.

MALİYE BAKANLIĞI; Vergi Harcamaları 2001 Yılı, Ocak 2001, Ankara.

MUSGRAVE, Richard & Peggy; **Public Finance in Theory and Practice**, Singapore, 1985.

OECD; “The Rates are Falling”, Annual Report 2002.

ÖNCEL, Türkan & Yenal; “Uluslararası Vergi Rekabeti”, **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 43 ncü Seri**, 2003.